

Putins Ryssland bär en historisk fotboja

av Carl Johan Ljungberg

TITEL:

Det sovjetiska arvet

FÖRFATTARE:

Gudrun Persson

FÖRLAG:

SNS Förlag 2011

MÅNGA FRÅGAR SIG varför Ryssland efter kommunismen inte snabbt blev ett öppet rättsamhälle som kan samverka med andra länder. Hade Sovjets vanor och institutioner - bland dem den hjälteförklarade militärmakten - helt enkelt borrar sig in så, att demokratin och den fria marknaden och hela det fria samhällsklimatet inte fick en chans?

De som minns 1970-talet måste glädjas över att Sovjet föll, trots alla brister som består i Putins Ryssland. Warszawapakten ingav oss då en oro som i dag är svår att föreställa sig. Baltikum var en vapenspackad kust och militärinstallationerna i Östeuropa tycktes som en serie vässade damoklessvärd i vår närmiljö.

Att förstå vad detta sovjetarv ännu betyder i vårt östliga grannland hjälper oss att rättvist bedöma dess politik. I en fin översikt söker slavisten Gudrun Persson göra detta. *Det sovjetiska arvet* serverar grundfakta och gör det med både tilltalande energi, elegans och en samling på väsentligheter som är uppfriskande, trots det tunga stoffet. Även hur Sovjetstaten speglats i litteratur, film och annan konst antyds.

Persson för oss med lätt hand tillbaka till Sovjets uppkomst och påvisar dess

utveckling och särdrag. Denna stat som egentligen var en utvidgad partiapparat präglades, trots att ledningen sökte agera konsekvent, av en rad motsägelser, konflikter och glidningar. Skräck och osäkerhet blev ett styrmedel. Propaganda och förvrängningar var legio. Inte minst strävde man att förvanska och politisera språket är känt. Nyanser föll bort, ord och uttryck förgrovades. Klyftan mellan språk och verklighet bara tilltog. Till de mest uppenbara självmotsägelserna hörde att man sade sig bygga på objektiva sociala krafter och "vetenskapliga" rön, samtidigt som en unikt stark och – i varje fall under Stalin direkt egensinnigt utövad - central personkult skapades.

Persson visar på bas av ny forskning och frisläppta dokument hur kontrollen, övervakningen, lägren och terrorn uppkom och förstärktes. Man kan, menar hon, för 1930-talets del tala inte bara om en planekonomi utan delvis om en ren slavekonomi, en ny livegenskap, med den skillnaden att antalet fångar i arbetslägren nu fastställdes utifrån produktionsmålen. Att Stalin trots vad som ibland påståtts bar personligt ansvar för förföljelser, avrättningar och

riggade rättegångar har dessutom med all klarhet påvisats.

Hur makten i Sovjet stöttades via lögner ingav folket en ständig osäkerhet följt av ryktesspridning. Officiella dementier lugnade bara få medborgare, då också dementierna antogs vara lögnaktiga. Då sovjetmakten både sågs som oförmögen att förbättras och som alltmer hjälplös blir det kanske begripligt varför Sovjets fall gick så snabbt. Troligen var det folkets ökande vilja att erkänna bedrägeriet, håglösheten och tristessen som sådana, menar Persson, som ytterst fick makten att falla.

Boken drar även konturerna till militärens roll. Det är välkänt att Sovjet satte militär styrka och säkerhet framför civil produktion, hälsovård, miljövård etc. Den andel av BNP som gick till militären har antagits utgöra allt från 10-15 till 80 procent, och som mest anses 22 miljoner ryssar ha arbetat för försvaret. Stora hemliga anläggningar och forskningsinstitut samt hela städer (ej utsatta på kartorna) tillhörde systemet. Då den militära sektorn är svår att skilja från den civila och genuin statistik respektive reell prissättning saknades, blir de totala kostnaderna för sovjettiden högst vanskliga att beräkna.

Soldater måste såväl äga fysisk styrka som motivation. Den ryska folkhälsan var och är dock låg. Bara hälften av en årsklass är därför i stånd att göra militärtjänst. Med svag hälsa redan vid inryckningen förfaller många i alkoholism. Kravet att ofta slåss långt borta (Tjetjenien, Afghanistan) har försvagat motivationen.

Gorbatjov började dra ned militärutgifterna. Från en samlad styrka på 5 miljoner man är landet nu nere på 1 miljon. Mindre enheter har skapats, men nya militära satsningar utlovas till 2013. Arbetet på att skapa en yrkesarmé går trögt. Att det i Rysslands arv från sovjetåren ingick en ganska framgångsrik försvarsindustri gör samtidigt att vapen i dag har blivit en viktig exportvara.

Ryssland kämpar för sin identitet och heder. Det är därvid känsligt att det land som Sovjet en gång innehade har krympt liksom att "Lill-Ryssland" känner sig inringat av ett växande NATO. Vad vi lär oss om Ryssland och hur vi bemöter det är som Gudrun Persson riktigt framhäver livsviktigt.

Författaren är fil dr och frilansskribent.